

Opomba: Pripovedka spominja na pravico do deželskega sodstva, ki je bilo kompetentno za obravnavanje hudih kazenskih prestopkov in ki je pripadalo freisinškemu škofu preko celotnega loškega gospostva od 1257 dalje, sprva sicer le začasno, od 1274 dalje pa trajno. Deželsko sodišče loškega gospostva je bilo vsaj od konca 15. stoletja dalje nepriviligirano. Zato je loškemu oskrbniku ob pritegnitvi važnejših gosposčinskih nameščencev in uglednejših meščanov pripadalo le zasliševanje zločincev, ki jih pa ni mogel obsoditi na smrt. Smrtno obsodbo je lahko izrekel šele krvni sodnik iz Ljubljane, od koder je prišel tudi rabelj, ki je zločince obglavil odnosno obesil v neposredni okolici mesta v območju Kamnitnika.

P. B.

SREDNJI STOLP

»Pod krivo škofovsko palico ni težko tlačaniti!« so včasih zatrjevali tisti podaniki loškega gospostva, ki so sedali za bogato obložene mize. Največji širokoustnež pa je bil grajski kaščar, ki je vsako jesen nagrmadil v grajsko kaščo tolikšne količine zlatorumenega zrnja, da bi ga vsi Ločani ne pojedli sedem let, in tolikšne hlebe sira, da bi bilo enega več ko preveč družini sedmih ust za sedem dni.

Loški zemljiški gospod je na Spodnjem trgu postavil velikansko kaščo, ki so jo morali tlačani vsako jesen napolniti do slednjega kotička. In še jim je ukazal, da lastnega zrnja ne smejo prodajati bajtarjem in gostačem vse dotlej, dokler ne bo prodan poslednji mernik pšenice, spravljene v njegovi kašči.

Tako je gospod bogatel in bogatel, dokler ni za prodano zrnje izkupil polno mošnjo zlatih novcev. Njegov kaščar pa se je polakomnil zlata, zato je potlej, ko sta v gradu preštevala denar, potegnil izza pasu oster nož in zabodel svojega gospoda, grajskim pa natvezel, da se je gospodar loškega gradu sam zaklal.

Graščaka so kot samomorilca zakopali v samotnem kotu grajskega dvorišča. A mah še ni povesm prekril gomile, ko so grajski zvedeli za kaščarjev zločin. Poslali so nadenj helebardiste, ki so morilca privedli v grad in ga pahnili v temno ječo pod srednjim grajskim stolpom. Tamkaj so ga na natezalnici mučili in mučili, dokler ni priznal:

»Gospodar mi je obljubil desetino izkupička. A ker mi ga ni dal, sem ga zaklal.«

»Pa koliko je znašal izkupiček za prodano zrnje?«

»Pet tisoč zlatov.«

»A kam si jih dal?«

»Zakopal sem jih.«

»Kam?«

»Tega vam pač ne povem,« je v silnih bolečinah izhropel mučeni kaščar in izdihnil na natezalnici.

Kjer je umrl, tamkaj so ga pustili, da je po dolgih dolgih letih obstal pod srednjim stolpom le še kup belih kosti.

Grajski pa so iskali in iskali zakopani zaklad. Prerili in prekopali so grajski vrt in dvorišče, a vse zaman. Nazadnje so porušili še srednji stolp, meneč, da je zločinski kaščar vanj zazidal rumene zlatnike. A glej, četudi ni ostal kamen na kamnu, zlatnikov niso našli.

Ločani pa pripovedujejo, da je zlati zaklad še zdaj zakopan pod zemljo, kjer je nekoč stal srednji stolp. Le kopati si nihče ne upa tamkaj, kjer leže kaščarjeve kosti. A prišel bo dan, ko bodo tudi kosti razpadle v prah. Takrat bo tisti srečnež, ki bo izkopal zlati zaklad, postal tako bogat, da si bo lahko kupil loški grad, ki ima sto oken in devet vrat.

(Motiv: Jože Bergant, Skofja Loka)

Opomba: Osnova pripovedki je zločin nad škofom Konradom V., ki ga je 1412 umoril v Loki njegov sluga (gl. Loški razgledi I/1954, str. 62). Omenjanje sira v kašči se nanaša še na razmere v srednjem veku, ko je bil izredno važno hranilo in so ga podložniki v veliki meri oddajali v naravi zemljiškemu gospodarstvu; v novem veku so namesto sira prispevali le denar. Prispevanje v žitu se je ohranilo skozi stoletja. Ko so bile cene žitu v pozni zimi najvišje, je gospodarstvo začelo prodajati žito v kašči. Dokler ni bila ta prodaja zaključena, je bilo prepovedano vsako drugo kupčevanje z žitom v vsem gospodarstvu. Tekst o porušenju stolpa sega v polpreteklo dobo, ko je bil fevdalizem že davno pokopan.

P. B.

STARI GRAD

Med Lubnikom in Loko se nad bistro Selščico vzpenja pod nebo hribeček, ki so mu domačini vzdeli ime Stari grad. Na njem so razvaline srednjeveškega gradu. Ločani pa pripovedujejo, da so v davnih davnih dneh v tem gradu živeli vitezi, ki so napadali mimoidoče in jih ropali. Če pa uboga žrtev ni imela nič, s čimer bi se grajski okoristili, so jo odgnali v grad in zaprli v grajsko ječo ter je niso izpustili prej, preden je niso znanci ali sorodniki odkupili s suhim zlatom.

Vsi prebivalci Starega gradu: vitezi, hlapci, valpti in vsa grajska služinčad so bili hudobni, a najbolj zlobna je bila grajska hči, ki je bila hujša kakor gad. Če kakšen dan ni od vida do vida preštevala naropanih zlatnikov, je oprezala na grajskem stolpu, kdaj se bo v dolini Selščice ali Poljanščice pojavil voz, polno naložen z bogato robo. Brž ko ga je zagledala, je nagnala brate viteze in grajske hlapce iz gradu ter jim ukazala:

»Voz in voznika pripeljite v grad! Vsakdo bo dobil bariglo vina, če bo plen bogat. Ako pa bo voznik ubog, bo jok in stok!«

In grajski roparji so zajezdili konje ter odpekotali v dolino Selščice, kjer je na cesti škripal voz, zvrhano naložen z glinastimi lonci in latvami, ki jih je ubog lončar peljal v loški semenj. Takšen plen pa starograjski lakomnici ni bil všeč, zato je v jezi razbila vse lončeno posodje, lončarja pa zaprla v grajsko ječo.

Ta lončar pa ni imel žive duše, ki bi ga hotela odkupiti z zlatom, zato je v temni grajski ječi vzdihoval noč in dan. Zasmilil se je gozdnemu škratu, ki je prebival v podzemski jami zraven gradu, da je odšel h grajski ošabnici in jo prosil:

»Hej, grajska hči, izpusti lončarja ki v ječi ječi!«

»Oj, kdo pa si ti, ki me nadleguješ in zanj moleduješ?« se je ponorčevala ošabnica.